

EGENKONTROLL AV FÖRSÄLJNINGSFÖRBUDEN ENLIGT TOBAKSLAGEN

ANVISNING FÖR EGENKONTROLL
sidorna 3-9

MODELL TILL
PLAN FÖR EGENKONTROLL
bilaga



Valvira

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Minneslistor för egenkontroll	3
3. Myndighetstillsyn och påföljder	4
4. Produkter som omfattas av försäljningsförbudet och skyldigheten till egenkontroll	4
5. Innehållet i planen för egenkontroll	5
5.1 Ansvarig person för egenkontrollen	6
5.2 Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen.....	6
5.3 Bokförda uppgifter om introduktioner av nyanställda.....	6
5.4. Bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med kontroller av ålder samt misstankar om förmedling	7
5.5 Bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller	7
6. Bevarande av planen för egenkontroll och uppvisande av planen för tillsynsmyndigheten	7
7. Fortlöpande övervakning av köpsituationen	8
8. Lagstiftning	8

Bilaga 1: Modell till plan för egenkontroll

1. Inledning

Syftet med tobakslagen är att användningen av tobaksprodukter och andra nikotinhaltiga produkter som innehåller för människor giftiga ämnen och orsakar beroende ska upphöra.

Det är förbjudet att sälja tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör och elektroniska cigaretter till en person under 18 år. Syftet med försäljningsförbudet är att förhindra att minderåriga får tillgång till produkterna i fråga och på så sätt förebygga att barn och unga börjar röka. Med hjälp av planen för egenkontroll säkerställer näringsidkaren att de försäljningsförbud som anges i tobakslagen iakttas.

Denna anvisning är avsedd som hjälpmedel för näringsidkarnas egenkontroll och introduktionen av butikspersonal. Näringsidkaren kan antingen använda den bifogade modellen till plan för egenkontroll och bilagorna som sådana genom att fylla i uppgifterna om varje försäljningsställe eller skraddarsy en plan som lämpar sig för näringsidkarens egna behov. De är dock inga myndighetsföreskrifter, utan var och en får själv göra upp en egen plan för egenkontroll i enlighet med social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter (593/2016).

Planen för egenkontroll kan också upprättas i elektronisk form, och får tas med som en del av livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll.

2. Minneslistor för egenkontroll

NÄRINGSIDKARENS MINNESLISTA

Näringsidkaren har fullgjort sin skyldighet till egenkontroll då följande kriterier uppfylls:

1. En ansvarig person för egenkontrollen på försäljningsstället har utsetts.
2. Försäljningsstället har en skriftlig plan för egenkontroll som följs.
3. Planen för egenkontroll innehåller en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen.
4. Alla uppgifter som krävs för egenkontrollen har bokförts.
5. Personalen har genomgått en introduktion i egenkontrollen.
6. Planen för egenkontroll är tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället.
7. De bokförda uppgifterna om egenkontrollen bevaras under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret.
8. Uppföljningen fungerar och planen för egenkontroll uppdateras alltid vid behov.
9. Försäljningsdiskarna har placerats så att försäljaren fortlöpande kan övervaka köpsituationen.
10. Den som säljer produkterna är minst 18 år. Personer under 18 år säljer produkter endast under övervakning av en person som har fyllt 18 år.

FÖRSÄLJARENS MINNESLISTA

1. Sälj aldrig tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till minderåriga.
 - Du är skyldig att vägra sälja till minderåriga, och detta ger dig rätt att vägra att sälja till personer som inte kan bevisa sin ålder!
2. Kontrollera åldern på unga personer som ser ut att vara minderåriga.
 - Åldern ska kontrolleras med hjälp av ett officiellt identitetsbevis, t.ex. ett identitetskort med foto, ett körkort eller ett pass.
3. Om den unga inte kan eller vill uppvisa sitt identitetsbevis ska du inte sälja tobaksprodukter, nikotinvätska, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter till honom eller henne.
4. Bokför alla problemsituationer i samband med kontroller av åldern och misstankar om förmedling och anteckna eventuella andra uppgifter som behövs för egenkontrollen. Be den som ansvarar för egenkontrollen om råd om du inte vet hur du ska agera.

3. Myndighetstillsyn och påföljder

Egenkontrollen övervakas i första hand av de kommunala tillsynsmyndigheterna (vanligtvis hälsoinspektören). Planen för egenkontroll ska på begäran visas upp för tillsynsmyndigheten.

Om näringsidkaren försummar att upprätta eller följa planen för egenkontroll kan kommunen förelägga vite för att effektivisera fullgörandet av förpliktelse. Att sälja tobaksprodukter och nikotinvätskor till personer under 18 år är en straffbar handling som i 109 § i tobakslagen definieras som brott vid försäljning av tobak.

Kommunen kan dessutom återkalla ett detaljhandelstillstånd för tobaksprodukter och nikotinvätskor för minst en vecka och högst sex månader, om innehavaren av detaljhandelstillståndet trots att kommunen eller en annan tillsynsmyndighet gett en skriftlig varning eller trots en straffrättslig påföljd säljer eller på annat sätt överlåter tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter eller nikotinvätskor till en person som inte har fyllt 18 år. Tillståndet kan under vissa förutsättningar också återkallas permanent.

4. Produkter som omfattas av försäljningsförbudet och skyldigheten till egenkontroll

Skyldigheten till egenkontroll vid försäljning gäller produkter som enligt tobakslagen inte får säljas eller på annat sätt överlåtas till personer under 18 år. Dessa produkter är tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör och elektroniska cigaretter.

Med *tobaksprodukt* avses en produkt som kan förbrukas och som helt eller delvis består av tobak (nicotiana). Tobaksprodukter är bland annat:

- cigaretter
- cigariller och cigarrer
- cigarettobak, piptobak eller annan lös tobak
- örtcigaretter som innehåller tobaksplanta och vattenpiptobak
- tuggummi och motsvarande produkter som innehåller tobaksplanta.

Med *nikotinvätska* avses vätska som innehåller nikotin och är avsedd för förångning med hjälp av en elektronisk cigarett och som inte innehåller mer nikotin än 20 milligram per milliliter och inte ska användas för de ändamål som avses i 3 § 1 mom. i läkemedelslagen (395/1987).

Med *tobakssurrogat* avses en produkt som till användningssättet motsvarar en tobaksprodukt, men som inte innehåller tobak. Tobakssurrogat är bland annat:

- örtprodukter för rökning som inte innehåller tobak
- nikotinfria vätskor som är avsedda för elektroniska cigaretter
- energi- eller örtsnus.

Med *röktillbehör* avses ett tillbehör eller redskap som huvudsakligen är avsett att användas vid tobaksrökning eller för förberedelse till tobaksrökning. Följande varor och varugrupper betraktas som röktillbehör:

- cigarettpapper, även som block eller hylsor
- cigarettrullare eller med dessa jämförbara apparater eller föremål
- filter som hör till tobaksprodukter eller fogas till dessa, såsom filtrerande piphuvud och filterpatroner
- cigarr- och cigarettmunstycke eller med dessa jämförbara varor samt delar till dessa
- tobakspipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar
- förnödenheter till cigarr- och cigarettmunstycken eller med dessa jämförbara varor och delar till dessa samt till tobakspipor, piphuvud, pipskaft och andra pipdelar, såsom piprensare
- askkoppar och med dessa jämförbara varor
- föremål som används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom pipställ
- fodral, påsar, askar, burkar och andra föremål som används av konsumenter för förvaring av tobaksprodukter
- cigarettändare, oberoende av deras funktionssätt, samt deras delar, såsom deras yttre skal, räfflade friktionshjul, tomma eller fyllda bränslebehållare samt
- andra varor utöver de ovan nämnda som huvudsakligen används vid rökning eller förberedelse till rökning, såsom cigarrsnoppare och verktyg som används vid rökning av pipa.

Tändstickor betraktas inte som röktillbehör.

Med *elektronisk cigarett* avses en produkt som kan användas för inandning av nikotinånga via ett munstycke samt delar till en sådan produkt.

5. Innehållet i planen för egenkontroll

Planen för egenkontroll är grunden till näringsidkarens egenkontroll. Planen ska uppdateras alltid vid behov. En uppdatering kan behövas till exempel på basis av erfarenheter av försäljningen och de bokförda uppgifterna för egenkontrollen.

Planen för egenkontroll ska innehålla följande information och anvisningar:

- namnet på den ansvariga personen för egenkontrollen
- en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen
- bokförda uppgifter om introduktioner av nyanställda
- bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern samt misstankar om förmedling

- bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

5.1 Ansvarig person för egenkontrollen

Innehavaren av detaljhandelstillståndet ska utse minst en ansvarig person för egenkontrollen som ser till att försäljningsförbudet iakttas och att egenkontrollen genomförs. Näringsidkaren kan antingen fungera som ansvarig person själv eller utse en person på försäljningsstället till ansvarig person som sköter alla praktiska uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll. Näringsidkaren ansvarar dock alltid själv för att verksamheten är lagenlig. Namnet på den ansvariga personen för egenkontrollen ska **antecknas i planen för egenkontroll**.

Den ansvariga personen bör i den utsträckning det är möjligt ha en chefsposition, men ändå i praktiken delta i försäljningsarbetet. Det är till fördel om personen arbetar under den tid affären har öppet, men det är inget absolut villkor. Om en försäljare behöver närmare anvisningar eller stöd kan han eller hon vända sig till den ansvariga personen.

Den ansvariga personen (näringsidkaren) ska

- allmänt taget se till att egenkontrollen fungerar på försäljningsstället
- introducera nyanställda i vad det innebär att iakttas försäljningsförbuden och ha egenkontroll
- säkerställa att alla som deltar i försäljningen vet att tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter inte får säljas till personer under 18 år och kan agera så att detta inte händer samt att alla vet hur de ska handla i en problemsituation
- kontrollera att försäljarna handlar i enlighet med givna anvisningar om förfaringssätt
- se till att det finns en särskild blankett eller ett särskilt häfte eller annat anteckningsmaterial på försäljningsstället för anteckning av uppgifter för egenkontrollen
- kontrollera att problemsituationer och misstankar om förmedling bokförs för egenkontrollen på försäljningsstället
- bokföra genomförda introduktioner av nyanställda och åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

5.2 Förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen

Den ansvariga personen för egenkontrollen eller näringsidkaren ska sammanställa en förteckning över de produktgrupper som finns till försäljning och som omfattas av egenkontrollen. Skyldigheten att ha egenkontroll gäller tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör och elektroniska cigaretter.

5.3 Bokförda uppgifter om introduktioner av nyanställda

Planen för egenkontroll ska innehålla en utredning om hur introduktionen av nyanställda genomförs i början av anställningsförhållandet. På så sätt säkerställer näringsidkaren att personalen är medveten om och kan agera så att sådana produkter som avses i tobakslagen inte säljs till personer under 18 år.

Introduktionen genomförs på det sätt som näringsidkaren anser vara ändamålsenligt. Dess innehåll ska dock utformas så att personalen känner till:

- åldersgränserna för försäljningsförbud
- vilka produkter försäljningsförbudet gäller
- hur man ska be kunden bevisa sin identitet

- hur man ska handla i problemsituationer (t.ex. om köparen uppför sig hotfullt eller visar upp förfalskade papper) och vid misstanke om förmedling
- skyldigheterna att bokföra uppgifter för egenkontrollen.

Introduktioner av anställda ska **bokföras för egenkontrollen** antingen på blankett 1 i den modell till plan för egenkontroll som följer som bilaga till denna anvisning eller på ett separat anteckningsmaterial.

5.4. Bokförda uppgifter om problem vid försäljningen i samband med kontroller av ålder samt misstankar om förmedling

En ung person som vill köpa tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter och som **enligt försäljarens bedömning kan vara minderårig** ska ombes bevisa sin identitet så att hans eller hennes ålder kan kontrolleras. Åldern kan kontrolleras till exempel med hjälp av ett identitetskort med foto, ett körkort eller ett pass. Om personen bara kommer med förklaringar eller vägrar att visa upp identitetsbevis får produkterna i fråga inte säljas till honom eller henne.

Exempel på problemsituationer är kunder som visar upp ett förfalskat eller en annan persons identitetsbevis eller som uppför sig hotfullt, klagomål från kunder samt misstankar om förmedling. Problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern samt misstankar om förmedling ska **bokföras för egenkontrollen**. Det rekommenderas att dessa uppgifter bokförs på blankett 2 i modellen till planen för egenkontroll eller på ett separat anteckningsmaterial.

I restauranger med utskänkingsrättigheter eller personalrestauranger eller motsvarande försäljningsställen där kunderna endast undantagsvis är under 18 år får problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern samt misstankar om förmedling bokföras så att man i planen för egenkontroll skriver en sammanställning av iakttagelserna under året.

5.5 Bokförda uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller

Åtgärder som vidtagits för att avhjälpa problem som uppstått vid försäljningen av tobaksprodukter eller problem på försäljningsstället som upptäckts i samband med myndighetskontroller ska **bokföras för egenkontrollen**. Uppgifterna ska bokföras på blankett 3 eller på ett separat anteckningsmaterial.

Den avhjälpan åtgärden kan gå ut på till exempel att personalen utbildas i hur man kan identifiera ett förfalskat identitetsbevis eller att ett säkerhetssystem tas i bruk i butiken.

6. Bevarande av planen för egenkontroll och uppvisande av planen för tillsynsmyndigheten

Planen för egenkontroll ska vara tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället. Den får tas med som en del av livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll. De uppgifter som införs i planen för egenkontroll ska bevaras **under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret**.

Planen för egenkontroll ska på begäran visas upp för tillsynsmyndigheten. Denna skyldighet kan med fördel nämnas i planen för egenkontroll. Åtgärder som vidtagits med anledning av myndighetskontroller ska **bokföras för egenkontrollen**.

Ett dokument som myndigheten gett, till exempel ett inspektionsprotokoll, ett utlåtande eller en promemoria kan bifogas som sådant till planen för egenkontroll eller förvaras i en särskild mapp för egenkontrollen.

Myndigheten, den ansvariga personen eller försäljaren kan också bokföra myndighetsåtgärden separat på blankett 3 eller på ett annat anteckningsmaterial.

7. Fortlöpande övervakning av köpsituationen

Med tanke på skyldigheten att ha egenkontroll är det viktigt att observera att försäljaren måste vara närvarande på försäljningsstället så att han eller hon fortlöpande kan övervaka situationer där en kund köper en tobaksprodukt, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätskor. Vid varje försäljningsdisk på försäljningsstället ska det hela tiden finnas en försäljare som övervakar köpsituationer av de angivna produkterna. Med andra ord ska försäljningsdisken stängas för den tid som försäljaren håller paus, eller också ska en annan försäljare stå vid kassan under pausen.

Med köpsituation avses följande händelsekedja: en produkt väljs, betalas och tas emot. Alla sådana situationer där en kund väljer till exempel tobaksprodukter eller nikotinvätskor, betalar produkterna i kassan eller får dem i sin besittning betraktas således som köpsituationer, och försäljaren ska kunna övervaka dem alla fortlöpande. Detta innebär att försäljningsdiskarna måste placeras på ett sådant sätt på försäljningsstället att det är möjligt att fortlöpande övervaka en köpsituation.

Det är förbjudet att sälja tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter och nikotinvätska från en automat. Syftet med förbudet är i första hand att effektivisera kontrollen av åldersgränserna i fråga om produkterna. Med automat avses en apparat där kunden väljer och betalar en produkt och också tar emot produkten. De automater för val av tobaksprodukter som används i dagligvarubutiker är inte sådana automater som avses i tobakslagen.

8. Lagstiftning

Egenkontrollen över försäljningen av de produkter som avses i tobakslagen grundar sig på tobakslagen. Mer detaljerade bestämmelser om planen för egenkontroll finns i social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter. Nedan redogörs för de bestämmelser i tobakslagen och detaljhandelsförordningen som gäller egenkontrollen.

Tobakslagen (549/2016)

53 § Förbud mot försäljning till minderåriga

Tobaksprodukter och nikotinvätskor får inte säljas eller på annat sätt överlåtas eller förmedlas till den som inte har fyllt 18 år..

Tobaksprodukter, röktilbehör och elektroniska cigaretter får inte i näringsverksamhet säljas eller på annat sätt överlåtas till den som inte har fyllt 18 år.

Vid försäljningsdiskar för sådana produkter som avses i 1 och 2 mom. ska ett anslag som informerar om åldersgränser för försäljningen finnas väl synligt för kunderna. Närmare bestämmelser om innehållet i anslaget får utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

54 § Plan för egenkontroll

En näringsidkare som säljer tobaksprodukter, tobakssurrogat, röktilbehör, elektroniska cigaretter eller nikotinvätska ska på egen bekostnad göra upp och genomföra en plan för egenkontroll för att följa förbuden enligt 53 § 1 och 2 mom. Närmare bestämmelser om uppgörandet av planen samt planens innehåll och genomförande i anslaget får utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

Social- och hälsovårdsministeriets förordning om detaljhandel med tobaksprodukter och motsvarande produkter (593/2016)

3 § Ansvarig person för egenkontrollen

En näringsidkare som säljer sådana produkter som avses i 53 § 1 och 2 mom. i tobakslagen ska utse åtminstone en person som är ansvarig för egenkontrollen och som har hand om det praktiska utförandet av de uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll.

4 § Innehållet i och utarbetandet av planen för egenkontroll

Den plan för egenkontroll som avses i 54 § i tobakslagen ska innehålla uppgifter om den person som är ansvarig för egenkontrollen samt en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen. Planen för egenkontroll ska uppdateras vid behov. I planen för egenkontroll ska följande uppgifter införas:

- 1) genomförd introduktion av nyanställda,
- 2) problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern samt misstankar om förmedling,
- 3) åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

I restauranger med utskänkningsrättigheter eller personalrestauranger eller motsvarande försäljningsställen där kunderna endast undantagsvis är under 18 år får införandet av de uppgifter som avses i 1 mom. 2 punkten göras genom att i planen för egenkontroll skriva en sammanställning av iakttagelserna under året.

Planen för egenkontroll ska vara tillgänglig som en helhet för de anställda på försäljningsstället. Den får tas med som en del av livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll. De uppgifter som avses i 2 mom. ska bevaras under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret.

PLAN FÖR EGENKONTROLL

FÖRSÄLJNING AV PRODUKTER SOM AVSES I TOBAKSLAGEN

Affär (affärskedja)/butik

Försäljningsställets adress

Näringsidkarens namn (namnet
på innehavaren av
detaljhandelstillståndet)

Den ansvariga personens namn och ansvarsområde

Datum för upprättande

BOKFÖRING FÖR EGENKONTROLLEN

Vid varje kassa där man säljer tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter bör det finnas en blankett eller något anteckningsmaterial som försäljaren kan använda för att anteckna uppgifter för egenkontrollen. Försäljaren ska bokföra alla problemsituationer som konstaterats i samband med försäljningen t.ex. genom att dra ett streck för varje sådan situation. Det kan handla om att kunden visar upp ett förfalskat eller en annan persons identitetsbevis eller uppför sig hotfullt, misstankar om förmedling och andra problem.

Kontroll av en ungs ålder

Om försäljaren misstänker att en ung person som vill köpa tobaksprodukter, nikotinvätskor, tobakssurrogat, röktilbehör eller elektroniska cigaretter är minderårig, ska personens ålder alltid kontrolleras med hjälp av ett identitetskort med foto, ett körkort eller ett pass. Om köparen inte visar upp ett identitetsbevis som intygar att han eller hon är myndig får produkter som omfattas av försäljningsförbudet inte säljas till personen i fråga.

Om försäljaren blir informerad om att produkter som omfattas av försäljningsförbudet har sålts till minderåriga i butiken ska den ansvariga personen underrättas och information om detta införas i planen för egenkontroll.

Förfarande i problemsituationer

Om det uppstår en störning eller problemsituation ska försäljaren vid behov kalla på butikschefen, en person från bevakningsföretaget eller _____. Störningar och problemsituationer (förfalskning, hotfullt uppförande, misstänkt förmedling osv.) ska bokföras på blankett 2 eller _____.

Uppföljning av verksamheten

Den ansvariga personen för egenkontrollen och näringsidkaren bör kontrollera att försäljarna handlar i enlighet med de anvisningar som getts. Vid behov bör förfarandena repeteras med hela personalen och separat med dem som sålt tobaksprodukter eller andra produkter som omfattas av övervakningen av åldersgränser.

De uppgifter som försäljarna bokfört för egenkontrollen kontrolleras _____ gånger i månaden/veckan. De bokförda uppgifterna bevaras i _____ månader. Uppgifterna ska bevaras minst under det innevarande kalenderåret och det därpå följande kalenderåret.

Planen för egenkontroll uppdateras vid behov.

Hur ska uppgifterna bokföras?

Näringsidkaren får själv bestämma hur uppgifterna för egenkontrollen ska bokföras. Bifogat finns modellblanketter som näringsidkaren kan använda vid behov.

Blankett 1: Personer som genomgått utbildning/introduktion

Blankett 2: Uppföljning av problemsituationer

Blankett 3: Åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller

**RÅD OCH ANVISNINGAR
I FRÅGOR SOM RÖR EGENKONTROLL AV
FÖRSÄLJNINGSFÖRBUD
ENLIGT TOBAKSLAGEN FÅR DU AV**

tillsynsmyndigheterna i din kommun

- kommunernas kontaktuppgifter
www.valvira.fi/tupakka

Valvira

- på webbplatsen www.valvira.fi
- per e-post: tupakka@valvira.fi